

KREUJEMY ZMIANY – MSCDN realizatorem innowacyjnych projektów edukacyjnych

Jarosław ZAROŃ

Bądź zmianą, którą pragniesz
ujrzeć w świecie.

Mahatma Ghandi

Podstawowym celem kształcenia jest ukształtowanie człowieka zdolnego do robienia rzeczy nowych, a nie tylko powtarzającego to, co robiły poprzednie pokolenia – człowieka twórczego, wynalazczego i odkrywczego. Słowa szwajcarskiego psychologa Jeana Piageta w prosty i klarowny sposób wskazują cel i sens edukacji. Trudno uwierzyć, że z realizacją tego wyzwania dobrze radzą sobie tylko edukacyjni innowatorzy, nauczyciele, którzy nie godzą się z modelem szkoły odległej od współczesnego świata, przekazującej wiedzę w sposób odtwórczy, zbliżony do taśmy fabrycznej.

Tymczasem w gospodarce opartej na wiedzy dobrobyt państwa zależy od poszukiwania nowych sposobów zdobywania tej wiedzy, inwestycji oraz innowacyjności. Poziom wykształcenia oraz silnie z nim związany kapitał ludzki postrzegane są jako niezbędne dla rozwoju. Co zatem zrobić, by każda szkoła miała szansę stać

się przestrzenią eksperymentowania, gdzie uczeń nie tylko zdobywa potrzebne umiejętności, ale również spotyka nauczyciela, który rozbudza jego ciekawość, wskazuje właściwą drogę rozwoju, jest mentorem nie tylko na lekcji, ale także w życiu?

Żyjemy w świecie, w którym jedyną niezmienną rzeczą stała się zmiana. Czy gmina, powiat, województwo to właściwa przestrzeń do jej przeprowadzenia? Czy działania realizowane w mikroskali mają sens? Warto w tym miejscu przytoczyć opublikowany w 2012 roku raport prezentujący trendy rozwojowe Mazowsza: „Edukacja jako czynnik rozwoju Mazowsza”, który jednoznacznie wskazuje, że *koncentracja kapitału ludzkiego dla rozwoju ekonomicznego wydaje się być bardziej kluczowa niż koncentracja przedsiębiorstw (.) jeden dodatkowy rok edukacji w przeciętnym europejskim kraju może podnieść produktywność o 6,2%.*

Z raportu wynika, że Mazowsze jest regionem silnie spolaryzowanym. Obszar dynamicznie rozwijający się, oferujący najwięcej możliwości z zakresu edukacji obejmuje Warszawę wraz z sąsiednimi gminami. Jednak zdecydowana część regionu to obszary odznaczające się słabymi warunkami dla rozwoju zasobów kapitału ludzkiego i intelektualnego. Jak pokazują badania,

największy wpływ na sukces edukacyjny mają: wychowanie przedszkolne, poziom wykształcenia i zamożności rodziców, dostęp do instytucji naukowych i kulturalnych. Tymczasem najwyższy odsetek dzieci uczęszczających do przedszkoli jest w Warszawie – w 2009 roku było to 94%, ogółem na Mazowszu wskaźnik ten spada do 71%.

Młódzież miejska ma również dużo większe możliwości dokończenia i rozwijania swoich talentów. W różnego rodzaju zajęciach pozaszkolnych (np. kursy językowe i przygotowawcze oraz koła zainteresowań) udział deklarował co drugi badany gimnazjalista ze szkoły miejskiej oraz co czwarty z wiejskiej. Co więcej, na sprawdzianie kompetencyjnym po szkole podstawowej oraz egzaminie gimnazjalnym uczniowie placówek zlokalizowanych w gminach wiejskich osiągają przeciętnie o 7% gorsze wyniki niż uczniowie z miast subregionalnych oraz o 15% słabsze w stosunku do uczniów z Warszawy.

Jak zatem skutecznie przeciwdziałać utrzymaniu wskazanych wyżej tendencji i nie dopuścić do ich pogłębienia? Warunkiem rozwoju edukacji w regionie jest systemowość podejmowanych działań. Mając tego świadomość, samorząd województwa mazowieckiego podjął w 2005 roku decyzję o połączeniu sześciu odrębnie funkcjonujących ośrodków doskonalenia nauczycieli i utworzeniu Mazowieckiego Samorządowego Centrum Doskonalenia Nauczycieli. Funkcjonowanie placówki wojewódzkiej w największych miastach dawało bowiem największą szansę na osiągnięcie celu.

Projektując działania, które mogłyby pokonać ograniczenia w edukacji i stworzyć nowe możliwości, byliśmy przekonani o niewielkiej skuteczności tradycyjnego modelu doskonalenia nauczycieli i wspomagania szkół. Stąd po pierwsze poszukiwaliśmy form działania i programów, które sprzyjałyby rozwojowi postaw innowacyjnych nauczycieli, by korzystali z nowych technologii, dostosowywali metody pracy do potrzeb swoich uczniów, rozwijali ich umiejętności zarówno logicznego, jak i twórczego myślenia i zarządzania własnym procesem uczenia się.

Po drugie szukaliśmy formuły, która pozwoliłaby powiązać doskonalenie nauczycieli z miejscem ich pracy – klasą szkolną, by mogli rozwijać się w działaniu. Tradycyjny sposób kształcenia ustawicznego tworzy wiedzę bez uwzględniania jej zastosowania. Zwykle bowiem nie bierze się pod uwagę kontekstu i niedostatecznie angażuje się uczestników procesu. Michael Huberman w książce „Sieci, które zmieniają nauczanie” dowodzi, że sieciowy model uczenia się pozwala na zmniejszenie izolacji nauczycieli i uzyskanie znacznych postępów w adaptowaniu nauczania do potrzeb uczniów, zaś zmiany w nauczaniu wprowadzane są szybciej niż przy zastosowaniu tradycyjnych metod. Ten model rozwoju i uczenia, umożliwiający nauczycielom systematyczną refleksję nad własnym myśleniem i praktyką oraz konfrontację z nimi, bardziej przystaje do istoty wiedzy i metod jej tworzenia we współczesnym społeczeństwie wiedzy.

Afrykańskie powiedzenie mówi: *Jeśli chcesz iść szybko, idź sam. Jeśli chcesz iść daleko, weź przyjaciela.* My także potrzebowaliśmy partnerów do tak ambitnych zadań. Wśród nich znalazły się Akademia Pedagogiki Specjalnej, Uniwersytet Warszawski, Politechnika Warszawska, Uniwersytet Łódzki, Polskie Stowarzyszenie Kreatywności, *TOC for Education*.

Opisując projekty MSCDN, chcemy potwierdzić, że systemowe działania prowadzą do oczekiwanej zmiany w edukacji i przynoszą doskonałe efekty, a jednocześnie opowiedzieć Państwu o naszych doświadczeniach w tym zakresie.

Do powstania dzieła sztuki,
podobnie jak do wydania na
świat człowieka, potrzebny jest
udział dwojga ludzi: tego, co
ma talent, i tego, co mu daje
natchnienie.

Władysław Bodnicki

Kreatywność, talent oraz logiczne, przyczynowo-skutkowe myślenie to słowa klucze, wokół których koncentrujemy nasze działania. To właśnie one są motorem wszelkiego rozwoju i stanowią punkt wyjścia dla naszych projektów.

Jesteśmy przekonani, że jeśli pomożemy nauczycielom zdobyć odpowiednie umiejętności, ich uczniowie odniosą sukces.

„**Klucz do uczenia się**” był pierwszym projektem realizowanym przez MSCDN z funduszy Unii Europejskiej. Jego głównym zadaniem było podniesienie kompetencji 360 nauczycieli wychowania przedszkolnego z 65 mazowieckich przedszkoli w zakresie nowoczesnego podejścia do edukacji małego dziecka w oparciu o program pod tym samym tytułem. Jego autorka Galina Dolya (UK), opierając się na teorii Lwa Wygotskiego, za nadrzędny cel uznała rozwój kreatywności, samodzielności działania, umiejętności uczenia się dzieci. Brytyjska pedagog przeszkoliła 20-osobową grupę doradców i konsultantów, którzy następnie pracowali z nauczycielami i zapewnili im wsparcie metodyczne. Placówki otrzymały scenariusze zajęć oraz pomoce dydaktyczne. Okazało się, że dzieci wprowadzane w odkrywanie świata za pomocą programu „Klucz do uczenia się” robią błyskawiczne postępy, z łatwością uczą się konkretnych umiejętności, dużo szybciej rozumieją świat znaków i symboli, w którym funkcjonuje współczesny człowiek. O sukcesie projektu świadczy kontynuacja jego realizacji po zakończeniu finansowania. Stał się też źródłem nowego przedsięwzięcia – systemowego projektu województwa mazowieckiego **Otwarte Przedszkola**, kierowanego do 100 ośrodków wychowania przedszkolnego w małych miastach i wsiach, które dotychczas nie otrzymały pomocy w ramach funduszy unijnych. Program uzupełniał edukację dzieci korzystających z opieki przedszkolnej o bezpłatne zajęcia dodatkowe: edukację matematyczną, literacką, artystyczno-techniczną, ponadto umożliwił korzystanie z bezpłatnych zajęć, poza regularnymi godzinami pracy przedszkola, dzieciom pozostającym poza opieką przedszkolną (7780). Działania projektowe zakładały zarówno szkolenia kadry wyłonionych ośrodków wychowania przedszkolnego (900 godzin zajęć warsztatowych dla 350

nauczycieli), jak i doposażenie w niezbędne do realizacji programu pomoce dydaktyczne. Wartością dodaną stały się warsztaty dla 1700 rodziców dzieci w wieku 3-6 lat. W efekcie powstała sieć ośrodków prowadzących szeroko pojęte działania związane z pedagogizacją środowiska. Wpłynęło to dodatkowo na integrację społeczności lokalnych wokół zagadnienia wychowania przedszkolnego.

Kariera otwarta dla talentów,
narzędzia w ręce tych, którzy
potrafią ich użyć.

Napoleon I w roku 1817
na Wyspie Świętej Heleny

W tradycyjnej szkole dzieci zdolne zazwyczaj są pozostawione same sobie, nie dostrzega się potrzeby stosowania wobec nich specjalnych strategii edukacyjnych. Nie znamy liczby uczniów, którzy nie zostali w porę właściwie zdiagnozowani i którzy nie dostaną szansy, aby rozwinąć skrzydła. Od kilku lat podejmujemy działania, których celem jest stworzenie w województwie mazowieckim systemu pracy z uczniami zdolnymi. Za bazę teoretyczną przyjęliśmy koncepcję zdolności Josepha Renzulliego i Franza Monksa, którzy opisali zdolności jako interakcję trzech komponentów: zdolności ponadprzeciętnych, zdolności twórczych oraz zaangażowania w pracę, przy czym największe znaczenie mają takie czynniki, jak: rodzina, szkoła i rówieśnicy. Uznaliśmy, że tworząc systemy wspierania uczniów uzdolnionych, należy wzmocnić dwie sfery:

- społeczno-psychologiczną – ambitni i utalentowani nie osiągają sukcesów, bo brak im pewności siebie, determinacji,
- fizyczną, infrastrukturalną – trzeba tworzyć partnerstwa między instytucjami, laboratoria do eksperymentowania, stosować narzędzia TIK.

Projekty: **Mazowieckie Talenty** (realizowany w pięciu miastach subregionalnych) i **Deltaklub** (realizowany w Płocku od 2005 roku) adresowane były do uczniów uzdolnionych w zakresie przedmiotów matematyczno-przyrodniczych. Ich autorzy zakładali, że masowa szkoła nie jest w stanie zapewnić uczniom właściwego rozwoju, potrzebne jest skoordynowane współdziałanie szkół, uczelni wyższych, psychologów, rodziców. Projekty umożliwiły dzieciom i młodzieży z małych miejscowości spotkanie i pracę z rówieśnikami o podobnych zainteresowaniach, uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych z matematyki, fizyki, chemii, udział w wykładach akademickich, wycieczkach naukowych oraz treningach kreatywności. Ten model rozwijania zainteresowań i pasji młodych ludzi uzasadnia fakt, że co dziesięć lat o dziesięć procent powiększa się zasób wiedzy, który zyskujemy poza edukacją szkolną.

dzieląc się doświadczeniami, organizując przeglądy, festiwale dla uczniów i rodziców. Opiekun naukowy projektu prof. dr hab. Krzysztof Szmidt napisał: *Chciałbym bardzo wyraźnie podkreślić, iż projekt „Szkoła wspierająca uzdolnienia”, ze względu na swoją skalę oraz realizację (uczestniczy w nim ponad 300 nauczycieli Mazowsza, którzy wdrożyli już lub mają w najbliższym roku szkolnym wdrożyć do praktyki edukacyjnej przedszkola i szkoły podstawowej trwałą, a nie okazjonalną i akcyjną, systematyczną formę nauczania zachowań kreatywnych) jest największym tego typu projektem innowacyjnym w Polsce i jednym z nielicznych w świecie. W całej dotychczasowej polskiej pedagogice zdolności i twórczości i praktyce nauczania nie było tak ambitnie zarysowanej i jednocześnie przemyślanej pod każdym względem innowacji pedagogicznej. Jestem święcie przekonany, a naprawdę wiem, co mówię, że projekt ten przejdzie do historii pedagogiki w Polsce.*

Każdy jest geniuszem.
Ale jeśli zaczniesz oceniać rybę
pod względem jej zdolności
wspinania się na drzewa,
to przez całe życie będzie
myślała, że jest głupia.

Albert Einstein

Z kolei **Szkoła Wspierająca Uzdolnienia** to projekt realizowany we współpracy z Katedrą Badań Edukacyjnych i Dydaktyki Uniwersytetu Łódzkiego oraz Polskim Stowarzyszeniem Kreatywności. U jego podłoża leży założenie, że każde dziecko jest zdolne, tyle że te uzdolnienia należy odkryć i wzmocnić. W ciągu ośmiu lat kilkuset nauczycieli przedszkoli i szkół Mazowsza zostało wyposażonych w umiejętności konstruowania i realizowania własnych programów rozwijania twórczości i zainteresowań dzieci, a co najważniejsze, nabyło umiejętności kształtowania postaw twórczych uczniów. Nauczyciele prowadzą w przedszkolach i szkołach dodatkowe treningi kreatywności, rozwijające twórcze myślenie ćwiczenia wkomponowują w swoje zajęcia. Co istotne, szkoły, które przystąpiły do projektu, nadal w nim uczestniczą,

Umysł ludzki jest
jak śpiący olbrzym.

Tony Buzan

Od ponad 10 lat ogólnosiwiatowym trendem jest koncentracja na procesie uczenia się uczniów, co nie powinno dziwić, gdyż skuteczne uczenie się jest głównym zadaniem szkoły. Logiczne, racjonalne, przyczynowo-skutkowe myślenie jest niezbędnym składnikiem naszych wszelkich działań i codziennego życia. Jest kluczową kompetencją ucznia i nauczyciela, bo jest warunkiem nabywania pojęć i języka, umiejętności i kompetencji.

Nasz kolejny mazowiecki systemowy projekt realizowany ze środków POKL **Mazowieccy Liderzy Nauczania Sukcesu** ma na celu doskonalenie metody projektów, nauczanie uczniów strategii rozwiązywania problemów w różnych sytuacjach życiowych, logicznego myślenia, kreatywności i komunikacji interpersonalnej. Adresatami projektu jest 500 nauczycieli różnych przedmiotów z 60 mazowieckich gimnazjów położonych na obszarach wsi i małych miast (do 20 000 mieszkańców)

z całego Mazowsza. Powstał pakiet programów szkoleniowych, których celem jest przygotowanie merytoryczne nauczycieli do pracy metodą projektu edukacyjnego. W ramach upowszechniania dobrych praktyk powstało 60 projektów edukacyjnych o charakterze interdyscyplinarnym.

Jak w przyjazny sposób rozwijać myślenie przyczynowo-skutkowe już u trzylatków? Jak nauczyć dziecko empatii i kreatywnego rozwiązywania problemów, uświadomić, że każda decyzja niesie za sobą określone konsekwencje, a jednocześnie pomóc mu skutecznie zrealizować wyznaczony cel? Nauczyciele uczestniczący w projekcie **„Myślę – Rozumiem – Wiem. Zastosowanie technik TOC w uczeniu się”** doskonale wiedzą, że w tym przypadku trzeba najpierw nauczyć dziecko stosowania „chmurki”, „logicznej gałązki” i „drzewka ambitnego celu”, a potem z dumą i satysfakcją przyglądać się zaskakującym efektom. Trzy niezwykle proste w użyciu graficzne narzędzia myślowe TOC (*Theory of Constraints* – teoria ograniczeń) pomagają rozwijać logiczne myślenie, rozwiązywać konflikty, planować swoją pracę i ponosić odpowiedzialność za swoje działanie już na etapie przedszkola. Obecnie z powodzeniem używają ich nauczyciele i uczniowie z 22 krajów na 5 kontynentach. Na Mazowszu, do stosowania w swojej szkole i życiu prywatnym narzędzi TOC namawiamy już od 5 lat, w tym czasie we współpracy z amerykańską fundacją TOC for Education zorganizowaliśmy dwie międzynarodowe konferencje, certyfikowane szkolenia dla trenerów, warsztaty dla uczniów, rodziców i nauczycieli. Udało się nam zachęcić blisko 6 000 dzieci i ponad 300 nauczycieli, którzy dostrzegli w narzędziach TOC niezwykle potencjał. Większość z nich już po kilku miesiącach nauki elastycznie wykorzystuje te narzędzia do realizacji wyznaczonych celów, odnosząc mniejsze lub większe sukcesy, które inspirują pozostałych uczestników do działania.

Nasz największy projekt **Mazowieckie Centra Talentu i Kariery** rozpoczęliśmy z wizją stworzenia na Mazowszu systemu wsparcia dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Uwolniliśmy pozytywną energię 1000 nauczycieli, wraz z którymi zrealizowaliśmy ponad 40 000 godzin zajęć dla 7 000 uczniów. Świat odkrywaliśmy w klasach lekcyjnych i laboratoriach, podczas wycieczek i obozów naukowych. Wierzymy, że rezultaty projektu okażą się trwałe, a odkrywaniu i wspieraniu talentów uczniów, budowaniu kultury innowacyjności będą towarzyszyły słowa Sharon Hayes z Uniwersytetu w Yale: *Czas i środki zainwestowane w dziecko zaprocentują w przyszłości niczym akcje Microsoftu.*

Jarosław ZAROŃ jest Dyrektorem Mazowieckiego Samorządowego Centrum Doskonalenia Nauczycieli.